

Εισαγωγικά

Η αλλαγή στον τρόπο λειτουργίας του χώρου και συγκεκριμένα η διαμόρφωση ενός διαρκώς μεταβαλλόμενου, όσον αφορά στις ιεραρχίες του, παγκόσμιου δικτύου αστικών τόπων, με σχέσεις και αλληλεξαρτήσεις που δεν εξαρτώνται πλέον από γεωγραφικά μόνο κριτήρια και χιλιομετρικές αποστάσεις, είχε ως συνέπεια την εμφάνιση πρωτοποριακών ιδεών, αλλά και καινοφανών προβλημάτων. Αν και η σημερινή πανδημία «δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως ένα ασυνήθιστο γεγονός» καθώς στο παρελθόν υπήρξαν πολλές περιπτώσεις που παρόμοιες ασθένειες έπληξαν τις κοινωνίες, αποτελεί ωστόσο πρωτόγνωρο για το σύγχρονο πολιτισμό και τη γενιά μας φαινόμενο, διότι συνδέεται άμεσα με την παγκοσμιοποίηση. Τα κείρια ερωτήματα και τα πολυποίκιλα ζητήματα που αναδύονται ξεπερνούν την κρίση στη δημόσια υγεία, διότι συνοδεύονται από οικονομική και κοινωνική αστάθεια, προβλήματα στη στέγαση, την εργασία και την εκπαίδευση, αύξηση ανισοτήτων, κρίση ανθρωπιστικών αξιών και εμφάνιση εθνικιστικών ιδεολογιών, ενίσχυση του υπαρξιακού άγχους, του φόβου, της εσωστρέφειας, ενώ η ανάγκη διαχείρισης της μεταδοτικότητας της πανδημίας έφερε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση των μηχανισμών ελέγχου και επιτήρησης και στρατηγικές πειθάρχησης και εγκλεισμού.

Σε αυτή τη συνθήκη οι πόλεις καλούνται να αναλάβουν έναν νέο ρόλο, να διαμορφώσουν ένα νέο πρόσωπο κατάλληλο να ανταποκριθεί στη μεταβολή. Η έννοια της αστικής ανθεκτικότητας (urban resilience) που περιγράφει την ικανότητα ενός αστικού συστήματος να διατηρήσει συνέχεια σε συνθήκες απότομων αλλαγών μέσα από τον κατάλληλο σχεδιασμό των υποδομών της, εμφανίζεται σήμερα ως ιδιαίτερα επίκαιρη. Η έρευνα πάνω σε ζητήματα σχετικά με την αστική ανθεκτικότητα και το αποτύπωμα της κρίσης και της πανδημίας στον αστικό χώρο αναπτύσσεται γοργά, τόσο διεθνώς, όσο και στη χώρα μας. Ο δημόσιος χώρος της πόλης αποτελεί σημαντικότερη υποδομή για την ανθρώπινη συμβίωση. Είναι ο χώρος έκφρασης της δημοκρατίας και του διαλόγου. Η κοινωνική συνύπαρξη, φυσική/σωματική, αλλά και ψυχολογική/συμβολική, είναι η βάση της υγείας της κοινωνίας και της πολιτείας, η ελεύθερη πρόσβαση στο δημόσιο χώρο είναι και θα πρέπει να παραμείνει αναφαίρετο δικαίωμα για κάθε πολίτη. Σήμερα αντιμετωπίζουμε ένα ανυπέρβλητο δίλλημα: Το δικαίωμα πρόσβασης στο δημόσιο χώρο μας επιβαρύνει με μια τεράστια κοινωνική ευθύνη, διότι χαρακτηρίζεται ως κίνδυνος για την επιβίωση τη δική μας και των συνανθρώπων μας. Η απαγόρευση της κυκλοφορίας, των συναθροίσεων και των διαμαρτυριών, πολιτικών και άλλων, η κοινωνική απόσταση των δύο μέτρων, η απομάκρυνση από τους φίλους και συνανθρώπους μας, ο περιορισμός των διαπροσωπικών επαφών και ο 'εθελοντικός εγκλεισμός' είναι όλα απαραίτητα για την ασφάλειά μας μέτρα, αλλά συνάμα έρχονται σε σύγκρουση με τα δημοκρατικά μας δικαιώματα. Παράλληλα διαφαίνεται σε αυτές τις συνθήκες μια τάση υποκατάστασης της φυσικής με την εικονική πραγματικότητα, με τις νέες τεχνολογίες να μας φέρνουν πιο κοντά με την δια ζώσης επικοινωνία να έχει αντικατασταθεί από την διαδικτυακή. Καθώς δε γνωρίζουμε τί θα γίνει στο μέλλον και αν μεταβαίνουμε σε μια νέα, διαφορετική και πρωτόγνωρη εποχή αναγκαστικών περιορισμών, αποτελεί επείγον αίτημα να διαφυλάξουμε το δικαίωμα να συνυπάρχουμε με ισότητα, αλληλεγγύη και ασφάλεια στο φυσικό δημόσιο αστικό χώρο και ακόμη να εξασφαλίσουμε ότι ο φυσικός δημόσιος αστικός χώρος δε θα υποκατασταθεί από τον εικονικό.

Προκειμένου να συμβεί αυτό οφείλουμε να μελετήσουμε και να αναδείξουμε τις θετικές χωρικές και άλλες συνθήκες που επιτρέπουν την συνύπαρξη με τους παραπάνω όρους και επιπλέον διασφαλίζουν την αρμονική διαβίωση, την απόλαυση, τη χαρά, την επαναφορά μας σε μια νέα κατάσταση με τις καλύτερες δυνατές προδιαγραφές. Είναι σημαντικό να μπορέσουμε να αλλάξουμε τη ματιά, να διευρύνουμε τους ορίζοντες, να ανακαλύψουμε τις κρυμμένες προοπτικές, να υποστηρίξουμε και να μεταφέρουμε ένα ελπιδοφόρο μήνυμα. Με απώτερο σκοπό, μέσα από τους περιορισμούς και τις απαγορεύσεις να προτείνουμε μια νέα στάση ζωής που θα στηρίζεται στην επανεκτίμηση των απλών καθημερινών πραγμάτων και αξιών.

Η μελέτη της αντίληψης και της εμπειρίας του δημόσιου αστικού χώρου στις συνθήκες της σημερινής πανδημίας μπορεί να μας φέρει αντιμέτωπους με πρωτόγνωρα και ευχάριστα βιώματα και δυνατότητες, όπως: την αύξηση της φυσικής δραστηριότητας, την εξερεύνηση του περιαστικού φυσικού περιβάλλοντος, την περιπλάνηση σε κοντινές αλλά αχαρτογράφητες περιοχές, την παρατήρηση 'κρυμμένων' από τον γρήγορο καθημερινό ρυθμό λεπτομερειών, την ευαισθητοποίησή μας σε πολυαισθητηριακά ερεθίσματα, την αλλαγή των ορίων του οικοσυστήματος, την εμφάνιση άγριων ζώων σε αστικές περιοχές, και πολλά άλλα. Συνάμα ενδεχομένως θα ανακαλύψουμε ή θα εξερευνήσουμε νέους τρόπους έκφρασης των δημοκρατικών δικαιωμάτων μας και νέα εργαλεία πολιτικού ακτιβισμού. Ακόμη ίσως ανακαλύψουμε

νέους τρόπους κοινωνικής συσχέτισης, πέραν από το φιλικό ή εργασιακό μας περιβάλλον και πέραν της κοινωνικής δικτύωσης, ίσως γνωρίσουμε συνανθρώπους μας που μοιράζονται κοινές συνήθειες, χόμπι, φυσικές δραστηριότητες, και πολλά άλλα. Σταδιακά θα σκιαγραφηθεί ένα θετικό τοπίο αντιλήψεων και εμπειριών του δημόσιου αστικού χώρου στις συνθήκες της πανδημίας.

Αντικείμενο

του εργαστηρίου είναι η σκιαγράφηση ενός συλλογικού εικαστικού πορτραίτου της εικόνας του δημόσιου χώρου της σύγχρονης ελληνικής πόλης στις συνθήκες της πανδημίας μέσω της εφαρμογής ενός σύνθετου τρόπου διερεύνησης και αναπαράστασης που συνδυάζει εννοιολογικά και εκφραστικά στοιχεία από την χαρτογράφηση και τις εικαστικές τέχνες.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα (φοιτητές, απόφοιτοι σχολών αρχιτεκτονικής, εικαστικών τεχνών και νέοι καλλιτέχνες) θα χαρτογραφήσουν την αλληλεπίδρασή τους με τον δημόσιο αστικό χώρο των πόλεων διαμονής τους στη συνθήκη της πανδημίας, τις προσωπικές τους αντιλήψεις και εμπειρίες από την περιπλάνησή τους σε αυτόν και θα τις μεταγράψουν σε εικαστικές δημιουργίες.

Σκοπιμότητες

α) άμεσα, στη μελέτη της μεταβολής του τρόπου λειτουργίας των αστικών κέντρων, της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με το αστικό δημόσιο περιβάλλον σε συνθήκες κρίσης, όπως η πανδημία (του Κορωνοϊού SARS-CoV-2) και της διερεύνησης της νέας εικόνας, και

β) έμμεσα στη ανάπτυξη ενός πρωτότυπου τρόπου διερεύνησης και αναπαράστασης με επιστημονικά και καλλιτεχνικά στοιχεία από δύο διαφορετικά πεδία (χαρτογράφηση, εικαστικές τέχνες).

Οι δύο σκοπιμότητες συνδέονται λόγω του αντικειμένου της έρευνας που είναι η πόλη. Ως αρχιτεκτονικό παλίμψηστο, ποικιλόμορφος χώρος κοινωνικών διεργασιών, τόπος ανάπτυξης της οικονομίας και της τεχνολογίας, πολιτιστικό φαινόμενο, απόθεμα υλικών και άυλων στοιχείων και δοχείο συλλογικής μνήμης, η πόλη αποτελεί το επίκεντρο των διερευνήσεων πολλών επιστημονικών πεδίων, όπως η αρχιτεκτονική, η πολεοδομία, ο αστικός σχεδιασμός, η γεωγραφία, η κοινωνιολογία, κ.ά. Η χαρτογράφηση αναλύει με επιστημονικές πρακτικές τα αστικά φαινόμενα και την αλληλεπίδραση ανθρώπου και χώρου, ενώ στις εικαστικές τέχνες η πόλη αντιμετωπίζεται ως πολύσημο φαινόμενο και ερμηνεύεται ελεύθερα με ποικίλους τρόπους.

Ερευνητικά ερωτήματα

Το εργαστήριο θα επιχειρήσει να απαντήσει σε μια σειρά ερωτημάτων μέσω της χαρτογράφησης / εικαστικής αναπαράστασης που θα πραγματοποιήσουν οι συμμετέχοντες στο εργαστήριο:

1. Ποιο είναι το αποτύπωμα της κρίσης της πανδημίας στον αστικό δημόσιο χώρο; Στο ερώτημα αυτό θα διερευνηθούν οι αλλαγές στον υλικό φορέα της πόλης (κτίρια, υποδομές, εγκαταστάσεις) και στα άυλα δίκτυα (σχέσεων, δράσεων, ποιοτικών, πολυαισθητηριακών και λοιπών υποκειμενικών δεδομένων).

2. Πώς και τί χαρτογραφείται από τον χαρτογράφο/μελετητή; Στο ερώτημα αυτό θα μελετηθούν τα στοιχεία που εντυπώνονται, καταγράφονται ως σημαίνοντα και επιδρούν στον ψυχισμό του ατόμου, αλλά και του κοινωνικού συνόλου, στον αστικό δημόσιο χώρο στις συνθήκες κρίσης της πανδημίας.

3. Με ποια μέσα μπορεί η χαρτογράφηση να αναπαρασταθεί ώστε να προκαλέσει εντύπωση, να αποτελέσει έναυσμα για δημόσιο διάλογο, να επηρεάσει, να γίνει κατανοητή από το ευρύ κοινό; Στο ερώτημα αυτό θα απαντήσουν οι πειραματισμοί εικαστικής αναπαράστασης με τη μέθοδο Poli-Plex-Icon (αναφέρεται παρακάτω), δηλαδή το εργαλείο εξειδικευμένης πολυεπίπεδης χαρτογράφησης και εικαστικής αναπαράστασης φαινομένων στο αστικό περιβάλλον.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Οι πρακτικές χαρτογράφησης που θα χρησιμοποιηθούν στην έρευνα θα εξασφαλίσουν την παραγωγή ενός τεκμηριωμένου αποτυπώματος του φαινομένου. Η ιδιαίτερη δύναμη που έχουν οι εικαστικές τέχνες να ενεργοποιούν ταυτίσεις, να δημιουργούν ένα συμμετέχον κοινό και να μεταφέρουν με αμεσότητα σε μεγάλο αριθμό ατόμων τα μηνύματά τους, θα επιτρέψει την προβολή του αποτυπώματος και την ανάδειξη πολυποικίλων επίκαιρων ζητημάτων που συνδέονται με την κρίση της πανδημίας και την ανάπτυξη ενός δημόσιου διαλόγου με εμφανείς κοινωνικούς σκοπούς: Ο διάλογος θα αποτελέσει μέσο ενδοσκόπησης για το άτομο και θα επιτρέψει την ψυχολογική εξοικείωσή του με τις πρωτόγνωρες και δύσκολες συνθήκες που βιώνει στην πανδημία. Επιπλέον η επαφή με πολλές διαφορετικές εκφάνσεις του φαινομένου θα βοηθήσει το άτομο να νιώσει ενταγμένο σε ένα ευρύτερο σύνολο συνανθρώπων του που έχουν βιώσει παρόμοιες καταστάσεις.

Μεθοδολογία

Στον σύνθετο τρόπο διερεύνησης και αναπαράστασης που προτείνεται στο εργαστήριο, χαρτογράφηση και εικαστικές τέχνες θα χρησιμοποιηθούν ως εξής:

A) Στη χαρτογράφηση θα διερευνηθούν οι αλλαγές στους τρόπους λειτουργίας του αστικού δημόσιου χώρου που συμβαίνουν λόγω της πανδημίας και οι τρόποι που οι αλλαγές αυτές προσλαμβάνονται και βιώνονται από τα άτομα. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η σύνδεση των αλλαγών με την αστική μορφολογία και θα εντοπιστούν τα στοιχεία του υλικού και άυλου φορέα της πόλης που εισάγουν περιορισμούς ή δυναμικές, που λειτουργούν, δηλαδή, είτε ελαττώνοντας, είτε αυξάνοντας τις δυνατότητες των ατόμων για ασφαλή συνύπαρξη και κοινή δράση στον αστικό δημόσιο χώρο.

B) Οι εικαστικές τέχνες θα αναλάβουν να αποτυπώσουν τα παραπάνω με μια κριτική ματιά.

Πρόγραμμα διαλέξεων και ομιλητές

Θα πραγματοποιηθούν 4 τρίαωρα (12 διαλέξεις) στην πλατφόρμα webex σε διεύθυνση που θα ανακοινωθεί στους συμμετέχοντες. Μετά τις διαλέξεις θα ακολουθήσει συζήτηση.

- Παρασκευή 05 / 11 / 2021, 13.00-16.00

Ευφροσύνη Τσακίρη: *Η χαρτογράφηση του άυλου αποτυπώματος του αστικού τοπίου / Παρουσίαση του εργαστηρίου «Ψυχογεωγραφικά Επαναστατικά Παλίμψηστα» / Εισαγωγή στο εργαστήριο «Covid Mapping: το πορτραίτο της πόλης σε συνθήκες κρίσης»*

- Παρασκευή 19 / 11 / 2021, 13.00-16.00

Κώστας Μωραΐτης: *Αστικά αδιέξοδα και σκοτεινές αφηγήσεις τρόμου*

Μαρία Μάρκου: *Η φασματική πόλη της ψυχογεωγραφίας*

Σωκράτης Γιαννούδης: *Η αρχιτεκτονική σε συνθήκες κρίσης*

- Παρασκευή 03 / 12 / 2021, 13.00-16.00

Βασιλική Γεροπάντα: *Διαδικασίες συμπερίληψης και συμμετοχικότητας: νέες τάσεις στην μετα-πανδημική εποχή*

Αλέξης Τζομπανάκης: *Τοπία του ελέγχου/τοπία της γειτνίασης. Ενδιάμεσος χώρος ως μετασηματιζόμενη διεπαφή πόλη-κατοικία*

Δήμητρα Χατζησάββα: *Ο δημόσιος χώρος στη συνθήκη της πανδημίας*

- Παρασκευή 17 / 12 / 2021, 13.00-16.00

Θεόδωρος Ζαφειρόπουλος: *This is my property*

Φρόνη Μουζακίτου, Γεωργία Τουλιάτου: *Πρακτικές μέσα στην απομόνωση*

Ευφροσύνη Τσακίρη: *Σκιαγραφώντας το πορτραίτο της πανδημίας*

Studios

Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου θα πραγματοποιηθούν studios στα οποία οι συμμετέχοντες θα έχουν τη δυνατότητα να συζητήσουν τις χαρτογραφήσεις τους με την επιστημονική και την καλλιτεχνική ομάδα. Τα studios θα γίνουν τις Παρασκευές μετά τις διαλέξεις (16.00-18.00) και σε συνεννόηση με τους συμμετέχοντες, τα Σαββατοκύριακα εντός του διαστήματος του εργαστηρίου.

Παραδοτέα

Οι συμμετέχοντες στο εργαστήριο θα δημιουργήσουν προσωπικούς εικαστικούς χάρτες (δισδιάστατες ή τρισδιάστατες κατασκευές ή video, ψηφιακά ή χειραπτικά), τα οποία θα αποτυπώνουν τα ζητούμενα που περιγράφονται παραπάνω. Η παράδοση των εργασιών θα γίνει με το πέρας του εργαστηρίου. Οι χάρτες των συμμετεχόντων θα δημοσιευτούν σε ειδική ψηφιακή έκδοση, στο video και την ιστοσελίδα που θα γίνουν στο πλαίσιο του προγράμματος covid mapping.